

Janusz Barnaś*

DETAL I JEGO WSPÓŁCZESNE OBLICZE

DETAIL AND ITS CONTEMPORARY ASPECT

W procesie rozwoju architektury oraz towarzyszącego mu rozwoju i ewolucji detalu architektonicznego możemy prześledzić rozwój detalu od form czysto utylitarnych początkowo ledwo „skażonych” dbałością o estetykę, poprzez elementy stricte ozdobne będące dekoracyjnym ornamentem, a następnie zredukowane, w drodze bądź to programowych i ideowych manifestów, bądź też działań będących wynikiem inwencji twórcy. Można zauważyć, że współcześnie projektowane detale są nie tylko elementami zdobiącymi elewacje obiektów, ale ich autonomicznymi i niezbędnymi fragmentami tworzącymi całość i nadającymi budynkom ich ostateczną formę.

Słowa kluczowe: architektura, forma, detal architektoniczny

Over the course of the process of the development of architecture, as well as the accompanying evolution of the architectural detail, we are able to trace its changes from purely utilitarian forms – at first only slightly “contaminated” by an eye for easthetics – through purely decorative ornaments, to be reduced as time went by the influence of ideological manifestoes or the creative vision of designers. We may observe that details designed in the modern day are not only elements that are meant to be decorative to a building’s elevation, but are also its autonomous and indispensable fragments that together create a whole that is a structure’s final form.

Keywords: architecture, form, architectural detail

Formy architektoniczne niczym by były bez detalu, który czyni je oglądalnymi z bliska i pełni nie tylko rolę autonomicznego ozdobnika, ale i elementu estetycznego wzbogacającego odbiór wizualny budynku i obcowanie z nim – dziełem architektonicznym – z odległości niewielkiej, wręcz intymnej.

Analizując formę poszczególnych budynków można zaobserwować, jak w kolejnych okresach

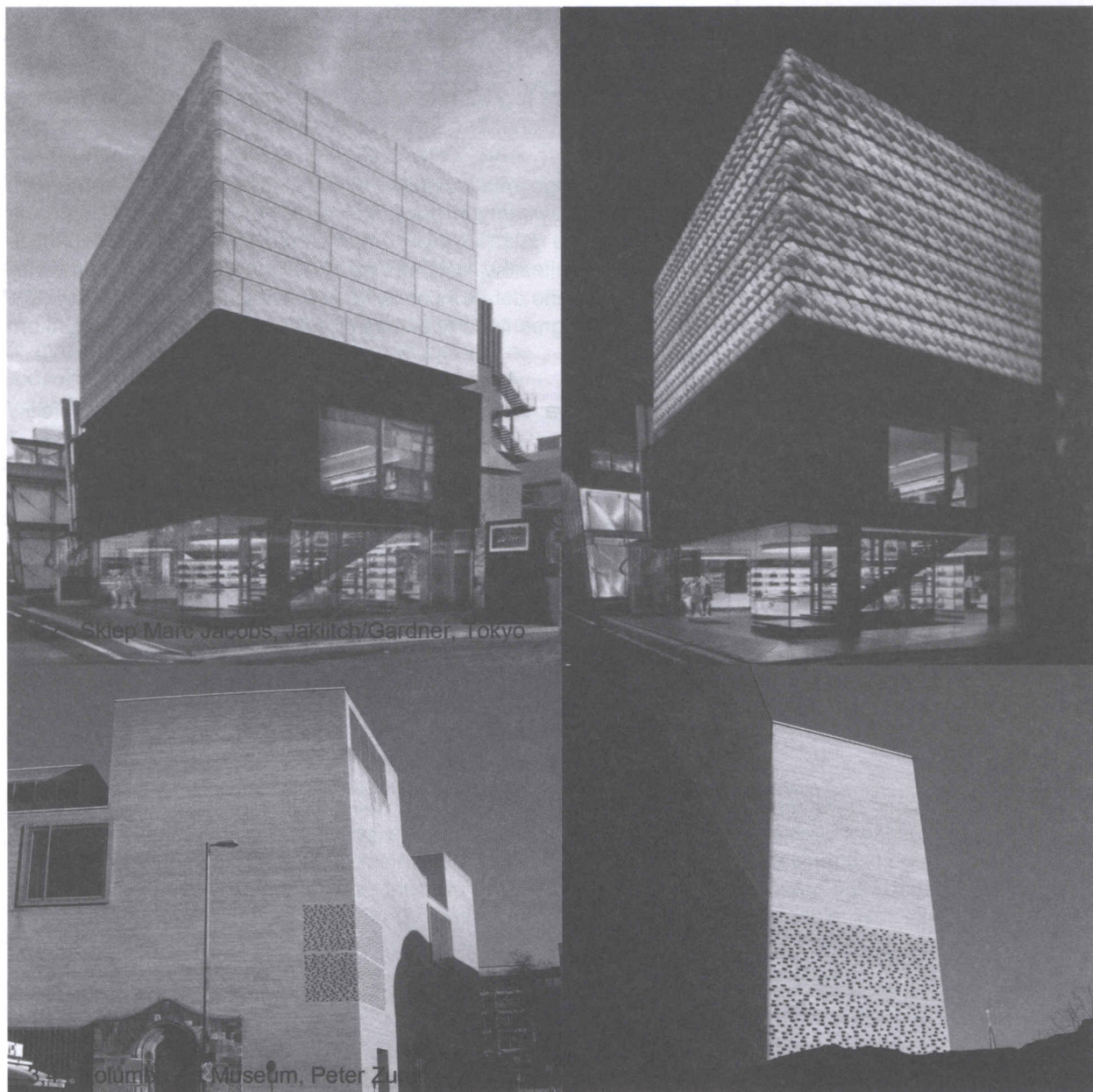
historycznych rola detalu zyskiwała bądź traciła na znaczeniu. Na podstawie tych obserwacji dochodzimy do wniosku, że przeważnie detal stanowił ważny element architektoniczny zdobiący elewacje budynków. Detal jest na tyle charakterystyczny, iż ułatwia rozróżnienie i sklasyfikowanie zabytkowych budowli według epok, z których pochodzą, ponieważ w każdej z nich ówczesni architekci

* Barnaś Janusz, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

1-2. Kolumba Art Museum Kolonia, Zumthor P. źródło: fot. ze zbiorów autora

3-4. Marc Jacobs Tokyo Flagship Building, Tokio, Jaklitsch/Gardner Architects, źródło: *Materia*, 7/2012, s. 96

Janusz Kaurat

i artyści nadawali mu oryginalny i właściwy dla danej epoki wyraz architektoniczny.

Detal architektoniczny w obecnym tego słowa znaczeniu pojawił się wtedy, gdy architektura zaczęła stawać się dziełem przemyślanym i wyszła z etapu pospiesznego i doraźnego zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa i osłony przed czynnikami atmosferycznymi.

Detale, których stosowanie stało się powszechne i nierozdzielnie związane z formą architektoniczną – również z jakością architektury [1] – nie wykształciły się ani nagle, ani równocześnie. To zjawisko charakterystyczne było na analogicznych poziomach rozwoju w różnych obszarach kulturowych. Powstanie i rozwój detalu związane jest z najstarszymi cywilizacjami z rejonu Afryki i Azji oraz nieco młodszymi kulturami kręgu europejskiego. Wyraz architektoniczny obiektu spotęgowany przez sposób rozwiązania detalu jest zróżnicowany i pozostaje w zależności od kontekstu miejsca, czasu, środowiska naturalnego, panującego klimatu, ustroju społecznego i politycznego oraz dostępnych na danym terenie materiałów budowlanych.

W procesie rozwoju architektury oraz towarzyszącego mu rozwoju i ewolucji detalu możemy prześledzić rozwój detalu od form czysto użytecznych początkowo ledwo „skażonych” dbałością o estetykę poprzez elementy stricte ozdobne będące dekoracyjnym ornamentem, a następnie zredukowane, w drodze bądź to programowych i ideowych manifestów [2], bądź też działań będących wynikiem inwencji twórcy [3]. Architektura pozbawiona detalu i elementów indywidualizujących, a także oszczędna w wyrazie sprzyjała poczuciu alienacji i anonimowości. Istotną rolę w rewizji poglądów miały nowe prądy filozoficzne [4]. W konsekwencji nastąpił powrót do tradycyjnych związków architektury z innymi dziedzinami sztuki wzbogacającymi jej wyraz artystyczny poprzez współpracę z artystami tworzącymi również elementy rzeźbiarskie i malarskie, co stało się bliskie

realizacji marzenia Richarda Wagnera o Gesamtkunstwerk [5]. Architektura stała się z powrotem atrakcyjna i przyciągająca uwagę odbiorcy dzięki detalowi [6]. Wraz z rozwojem kultury i jej materialnej spuścizny z biegiem czasu pojawiła się tendencja do zaznaczania specyfiki danego regionu i jej ochrony przez zachowanie cech detalu istotnych i charakterystycznych dla danego regionu, zachowanie go pod ochroną [7] oraz użycie go w nowo projektowanych obiektach architektonicznych w formie przetworzonej lub też w formie dosłownego cytatu [8]. Rola detalu w kształtowaniu środowiska kulturowego i architektonicznego jest na tyle obecnie doceniana, że jest prawnie regulowana w zapisach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wielu krajów [9]. Detal jest postrzegany nie tylko jako istotny element zachowania cennych wartości istniejącej zabudowy i zapewnienia jej kontynuacji, ale i tworzenia nowego środowiska kulturowego o nowych wartościach przestrzennych i architektonicznych [10] przez definiowanie w sposób przemyślany i planowy nowych jakości i wartości przestrzennych.

Można zauważyć, że współcześnie projektowane detale są nie tylko elementami zdobiącymi elewacje obiektów, ale są ich autonomicznymi i niezbędnymi fragmentami. Tworzą one dzięki multiplikacji spójną całość i nadają budynkom ostateczną i wyjątkową formę [11]. Pełnią one jednocześnie rolę nie tylko estetyczną, ale i użytkową. Stają się elementami systemów instalacji wentylacji, klimatyzacji, instalacji paneli fotowoltaicznych, obsługujących budynek i poprawiających jego charakterystykę energetyczną. Niewątpliwie istotny wpływ na rozszerzenie definicji i roli detalu miała powstała w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku, jako wspólny projekt koncernów informatycznych i lotniczych, koncepcja budynku inteligentnego obejmująca organizację nowoczesnej sieci korporacyjnej przesyłu informacji w scentralizowanym przedsiębiorstwie. Postawione założenia

wymagały stworzenia odpowiedniego otoczenia, opartego na zintegrowanych systemach budynków odpowiedzialnych za zarządzanie energią, klimatyzacją, wentylacją i ogrzewaniem, systemami ochrony, bezpieczeństwa i kontroli dostępu, ochrony przeciwpożarowej, zarządzania telekomunikacją i węzłami teleinformatycznymi. W budynku inteligentnym występuje integracja tych systemów, zakładająca, że każdy system dysponuje informacją o zmianie stanu innego systemu i reaguje na te zmiany. Z biegiem lat i upowszechniania się nowych technologii zintegrowane systemy infrastruktury sterującej – informatycznej – współpracujące z elementami przegród i systemów instalacyjnych wyposażenia nowo projektowanych obiektów zaczęły być coraz powszechniejsze. Zaczęły również wywierać coraz większy wpływ na wyraz zewnętrzny architektury i jej rozwiązania w zakresie detalu architektonicznego. Przykładem ewolucji formy, roli i pojęcia detalu architektonicznego wywołanej tymi nowymi tendencjami są rozwiązania zastosowane w budynku Duńskiej Biblioteki Królewskiej w Amager, w Kopenhadze [12]. Uonorowany międzynarodową prestiżową nagrodą G-Mark obiekt składa się z trzech zróżnicowanych funkcjonalnie i formalnie elementów przestrzennych. Posiadają one wspólny mianownik w postaci przeszklonej ściany osłonowej chroniącej cały budynek przed wpływem otoczenia. Dwuwarstwowa przeszklona fasada z wentylowaną przestrzenią powietrzną wyposażona jest w zintegrowany system mobilnych żaluzji, odbijających niepożądane promienie słoneczne. Pozwala to optymalizować rolę poszczególnych elementów elewacji w zależności od zmian pogodowych i temperaturowych zgodnie z wymaganiami użytkowników i zmianami klimatu. System aluminiowych słupków okiennych skonstruowany jest z około 50 specjalnie zaprojektowanych w tym celu profili, które razem z matowosrebrnymi panelami fasady tworzą spójną konstrukcję przestrzenną.

Rozwiązania detali można by przytaczać w nieskończoność. Zaobserwowane kierunki i tendencje pokazują jak wielowątkowy jest charakter procesu twórczego powstawania detalu, który powstaje na bazie łączenia roli estetycznej z rolą technologiczną.

W ten sposób powstaje również detal niejako wirtualny, którego oddziaływanie jest możliwe tylko w określonych warunkach np. w nocy, kiedy emitowane przez obiekt w sposób wyreżyserowany światło wydobywa z niego efekty plastyczne niewidoczne za dnia. Elewacja budynku jest dynamicznie oświetlona przez zawarty w dwuwarstwowym rdzeniu ściany osłonowej system oświetlenia. Zewnętrzna warstwa składa się z blachy perforowanej mającej wzór przypominający plaster miodu, przechodzący płynnie od małych ku dużym otworom. Wewnętrzna warstwa złożona jest z syntetycznego płótna, które w miękkim sposobie rozprzodza odbite światło LED-owe po swojej powierzchni. Ten efekt świetlny widoczny jest na elewacji budynku. Całość ma przywołać na myśl tradycyjną japońską papierową latarnię [13]. Kolejnym przykładem współczesnej realizacji detalu opartej na nieco innej – tradycyjnej już w rozwoju architektury idei – jest przeniesienie elementów konstrukcyjnych budynku jak najbliżej jego zewnętrznego obrysu i uwidocznienie ich, jako struktury budującej elewację obiektu i tworzącej jego detal. Są to bądź całe układy konstrukcyjne, bądź też ich fragmenty tworzące tekturę elewacji [14]. Innym przykładem wykorzystania niekonwencjonalnych tym razem środków do budowy formy zewnętrznej i detalu obiektu jest zastosowanie jako tworzywa architektonicznego wody. Elewację oraz generowane w tym wypadku losowo detale w postaci zewnętrznej powłoki, wodnej kurtyny, zastosowano w Digital Water Pavillion – obiekcie biura turystycznego i punktu informacyjnego na wystawie EXPO 2008 w Saragossie. Ściany zewnętrzne zostały stworzone z płaszcza wodnego, powstałego ze strumieni wody wypyływającej z dysz. Powstała w ten

sposób zmienna w odbiorze kurtyna, wrażliwa na interakcję z użytkownikami dzięki wspomagającemu systemowi sterowania komputerowego [15]. Obecnie detale architektoniczne są wynikiem wyrafinowanych rozwiązań technologicznych. Nad tymi rozwiązaniami oraz efektami przez nie wywołanymi pracują w większości przypadków już nie rzemieślnicy ucieleśniający ideę architekta, lecz całe sztaby naukowców różnych specjalności. W pogoni za coraz to bardziej wymyślnymi efektami i rozwiązaniami budynki powstające w dzisiejszych czasach – zwłaszcza w obszarach zurbanizowanych krajów dynamicznie się rozwijających i nadrabiających wieloletnie opóźnienia kulturowe – mają tendencję do przybierania niepowtarzalnych kształtów oraz niezwykle oryginalnych rozwiązań

konstrukcyjnych. Charakter bryły architektonicznej jest uwydatniany przez zastosowany detal, ornament, który może być ledwo zauważalnym elementem składowym większej kompozycji bądź też elementem dominującym. Jeśli obiekt architektoniczny, jego formę, a także detal, traktujemy jako nadany komunikat, to oczywiste jest, że powinien on mieć swojego odbiorcę z wyboru, a nie z przymusu. Ten sposób akceptacji, a równocześnie wyboru, jest jednoznacznym aktem jego nobilitacji, według definicji Władysława Tatarkiewicza: „Dzieło sztuki jest odtworzeniem rzeczy bądź konstrukcją form, bądź wyrażeniem przeżyć, jednakże tylko takim odtworzeniem, taką konstrukcją, takim wyrazem, jakie są zdolne zachwycać bądź wzruszać, bądź wstrząsać” [16].

PRZYPISY

- [1] „Detal architektoniczny czyni budynek wyjątkowym, a architektura wyróżniającym się”, Virginia Mc Leod, *Detail in Contemporary Residential Architecture*, Laurence King Publishing Ltd., Londyn 2007.
- [2] (Mies) „podporządkował wszystkie formy skrajnej prostocie przez wydobywanie najistotniejszych właściwości każdego materiału i modelowanie detali konstrukcyjnych w pełnej skali tak długo, dopóki nie udało mu się usunąć wszystkich zbędnych wizualnych szczegółów”. S. Giedion, *Space, Time and Architecture*, [w:] Ch. Jencks, *Ruch nowoczesny w architekturze*, WAI, Warszawa 1987, s. 112.
- [3] Kolumba Art Museum Kolonia, Kunsthhaus, Bregenz, Zumthor P.
- [4] Neohumanizm.
- [5] *Architektura betonowa*, D. Kozłowski (red. i wprowadzenie), Cement Polski, Kraków 2000.
- [6] „Dom w mieście, kamienica w pierzei ulicy czy alei nie zaistnieją – nie zatrzymają wzroku przechodnia czy turysty przejeżdżającego autobusem – bez rzemiosła, bez pracy architekta nad wypełnieniem, nad materią, nad fragmentem,

anegdotą, znakiem, metaforą”, S. Fiszer, *Przebudowa kamienicy – „Immeuble” w centrum Paryża, avenue Hoche*, [w:] *Kamienice w krajach Europy południowej i wschodniej*, Nadbałtyckie Centrum Kultury, red. M. J. Sołtysik, Gdańsk 2004, s. 572.

[7] *Uchwała nr XVI/101/12*

Rady Miejskiej w Czarnej Białostockiej z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego rejonu ulicy Podleśnej w Czarnej Białostockiej. http://bip.czarnabialostocka.pl/index.php?option=com_attachments&task=download&id=2710.

[8] „II. PRZEPISY SZCZEGÓŁOWE §4.2...oraz stosowanie tradycyjnego dla tego obszaru detalu architektonicznego w formie ozdobnych elementów ciesielskich, stolarskich i kowalskich.

„*Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Szczawnica w obrębie Obszaru i Terenu Górniczego „Szczawnica I” z poszerzeniem o przyległe tereny zainwestowania*”, http://www.wrotamalopolski.pl/root_BIP/BIPw/default.htm.

[9] *Bebauungsplan der Marktgemende Hard, Bauvorschriften*, <http://www.hard.at/de/bebauungsplaene-sek-hard/>.

- [10] *Tekst Planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lanckorona opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego, Uchwała Nr VII/62/2003 Rady Gminy Lanckorona z dnia 15 maja 2003 r.*, <http://www.lanckorona.pl/page,143.html>.
- [11] Kompleks ambasad państw skandynawskich w Berlinie, Berger, Parkkinen, www.nordischebotschaften.org.
- [12] Budynek Duńskiej Biblioteki Królewskiej w Amager, w Kopenhadze, Dissing+Weitling, *The Danish Royal Library*, *The International Magazine for Glass and Design*, www.pilkington.com/resources/gib_6.pdf.
- [13] Budynek Marc Jacobs, Jaklitsch/Gardner Architects, Marc Jacobs Tokyo Flagship Building, Tokio, *Materia*, 7/2012, s. 96.
- [14] Muzeum Mercedes, Ben van Berkel, Caroline Bos, *Buy me a Mercedes-Benz. The Book of the Museum*, ACTAR& UN STUDIO, Barcelona 2006.
- [15] Carlo Ratti Associati z Massachusetts Institute of Technology <http://www.carloratti.com/projects/index.htm>.
- [16] W. Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć: sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*. PWN Warszawa 1979, s. 52.

BIBLIOGRAFIA

- Bebaungsplan der Marktgemende Hard, Bauvorschriften*, <http://www.hard.at/de/bebauungsplaene-sek-hard/>.
- Van Berkel B., Bos C., *Buy me a Mercedes-Benz. The Book of the Museum*, ACTAR& UN STUDIO, Barcelona 2006.
- Fiszer S., *Przebudowa kamienicy – „Immeuble” w centrum Paryża, avenue Hoche, Kamienice w krajach Europy południowej i wschodniej*, Nadbałtyckie Centrum Kultury, red. M. J. Sotysik, Gdańsk 2004, s. 572.
- Jaklitsch, Marc Jacobs Tokyo Flagship Building, Tokio, *Materia*, 7/2012.
- Jencks Ch., *Ruch nowoczesny w architekturze*, WAiF, Warszawa 1987.
- Kozłowski D., *Architektura betonowa*, (red. i wprowadzenie), Cement Polski, Kraków 2000.
- <http://www.nordischebotschaften.org>.
- <http://www.carloratti.com/projects/index.htm>.
- McLeod V., *Detail in Contemporary Residential Architecture*, Laurence King Publishing Ltd, Londyn 2007.
- „Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Szczawnica w obrębie Obszaru i Terenu Górniczego „Szczawnica I” z poszerzeniem o przyległe tereny zainwestowania”, http://www.wrotamalopolski.pl/root_BIP/BIP_w./default.htm
- [http:// Dissing+Weitling](http://Dissing+Weitling).
- Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć: sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*. PWN Warszawa 1979.
- Tekst Planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lanckorona opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego, Uchwała Nr VII/62/2003 Rady Gminy Lanckorona z dnia 15 maja 2003 r. <http://www.lanckorona.pl/page,143.html>.
- „The Danish Royal Library”, *The International Magazine for Glass and Design* http://www.pilkington.com/resources/gib_6.pdf.
- Weston R., *Modernism*, Phaidon Press Limited, London 2005.